

TRAIAN CHELARIU. A GERMANIC PERSPECTIVE

Dana-Alexandra Dolgu-Ursuleanu
PhD. Student, "Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: The idea for the present research paper sprouts out of a necessity for the recollection of the memory of the writer Traian Chelariu, who seems to have been submersed into wrongful, unjust oblivion. Hence, the paper's main objective has been to establish an overall view of the author's life and work from a Germanic perspective. Therefore, the poetry volumes, the articles from the magazines and the philosophic notes are subjects for the comparative analysis.

Keywords: Traian Chelariu, Germanic perspective, comparative analysis, poetry, articles.

Pentru început, o lămurire: Cine este Traian Chelariu? Poate nu ar fi fost atât de greu de răspuns la întrebarea „Cine este Traian Chelariu?” dacă personajul analizat nu ar fi acumulat atât de multe ipostaze, paradoxuri, imagini tulburătoare care să-l compună ca pe un personaj complex. Sau poate tocmai pentru că portretul său include atât de multe fragmentări, discontinuități, contradicții și răsturnări de situație, răspunsul la întrebarea adresată este unul care se cere dat fără ezitare. Oricum ar fi, portretul lui Traian Chelariu poate fi conturat din datele biografice și din operele semnate de el.

Poet, prozator, dramaturg, redactor, Traian Chelariu este autorul a opt volume editate antum și cinci postume, student al Universității din Cernăuți, dar și bursier al universităților pariziene și italiene, redactor șef al revistei „Glasul Bucovinei”, colaborator consecvent al revistelor „Junimea literară” și „Universul literar”, asistent la catedrele de psihologie sau pedagogie (la Cernăuți, Iași și București), dar și lector la Institutul Pedagogic din Suceava din anul 1964 (după o perioadă de involuție profesională cauzată de ideologia comunistă), acesta reprezintă „intelectualul căzut în istorie care își asumă condiția tragică” (Diaconu 19).

Autorul s-a născut în Dărmănești (Suceava) în anul 1906 și a murit la Suceava în anul 1966. Cu toate că aceste date arată o circularitate, parcursul biografic al acestuia surprinde mult mai multe puncte imprevizibile: copilăria marcată de dominația austro-ungară și de Primul Război Mondial, apoi anii formării petrecuți într-o provincie abia alipită de patria-mamă care își dorea recunoașterea ca parte componentă activă a întregului, cel de-al Doilea Război Mondial cu efectele sale devastatoare asupra teritoriilor bucovinene și asupra regimului politic și în cele din urmă perioada postbelică a traumelor provocate de noua ordine politică abia instaurată. La drept vorbind, numai privind contextul social-politic supus atâtor schimbări înțelegem că indiferent cine ar fi fost acela care ar fi trăit în perioada menționată ar fi trecut prin niște traume (lăsate cel puțin de cele două Războaie Mondiale). Or, când peste acest fundal se mai adaugă imaginea intelectualului conștient de transformări și activ, supus ori unui complex al provinciei (bucovinenii ca provinciali erau defavorizați de noul Centru de la București în perioada interbelică), ori unui proces de ostracizare intentat de sistemul politic comunist, credem că deja avem de a face cu un caz special.

INFLUENȚE GERMANE ÎN TRASEUL BIOGRAFIC

De fapt, traseul biografic al lui Chelariu se poate reduce la câteva „teze” care să reconstruiască într-un fel sau altul vârstele și portretul integral al autorului, un portret care lasă să se întrevadă și influențele germane pe care autorul le-a simțit încă din primii ani de viață.

Din moment ce satul natal al autorului, Hatna (acum denumit Dărmănești), era populat mai mult de ruteni, Traian a învățat prima dată limba locului, apoi limba germană din clasele primare și în cele din urmă limba română, conjunctură care mai târziu devine un fel de handicap lingvistic pentru poet:

Limba românească am început să o învăț într-adevăr abia în anul 1919, când m-am înscris elev în clasa I la liceul «Aron Pumnul». În Bautsch, unde am stat din martie 1916 până în decembrie 1918, am învățat nemțește. Până în 1916 vorbeam limba ruteană din Dărmănești și româneasca pe care o îndrugam trebuie să fi fost de tot rudimentară, căci, după ce am fost scoși din școala de la Suceava și duși în Moravia, fratele meu uitase aproape totul, eu abia de puteam descifra un volum de *Povești* de I. Slavici (*Zilele și umbra mea* 1: 122).

De altfel, putem fi siguri că lecturile l-au influențat pe scriitor, tocmai pentru că acestea i-au marcat existența încă de mic copil, din timpul în care locuia în Dărmănești cu părinții și frații săi. În scrierea sa *Biografie*, rămasă însă numai într-o stare incipientă, autorul povestește cum „atât mama cât și tata citeau cărți în momentele de răgaz. Cărți nemțești (versuri și proză), cărți românești publicate în Austro-Ungaria și România, și cărți rutene („Kobzar” de Taras Șevcenco și diverse broșuri cu povestiri)” (Chelariu, *Caietul nr. 614*). În plus, locuința părintească din județul Suceava, plină întotdeauna de ziare și reviste (germane și românești), conținea o bibliotecă cu aproximativ trei sute de volume și broșuri, din care copilul Traian citea cel mai adesea cărțile cu ilustrate, dar și volume din Platon, care i se luau rapid din mână, fără nicio explicație, de către unul dintre părinți. Îndemnarea firească a părinților către lectură (aceștia nu făceau parte din categoria intelectualilor, mama fiind casnică, iar tatăl magazinier la gara Hatna) este vizibilă prin legătura precoce a autorului cu literatura. De pildă, mai târziu, în anii de facultate, Chelariu își menține îndeletnicirea prin „infracțiunea” de a-și achiziționa carte, așa după cum el însuși se exprima. Autorii selecționați de el sunt cei pentru licența sa cu tema *Teoria cunoașterii la Schopenhauer* (Kant, Schopenhauer, Kafka) și autori de studiu individual pentru simpla lui plăcere de a citi (Arghezi, Aderca, Joyce, Bergson, Rilke, Dumas, Ibrăileanu). Dintre aceștia se detașează net, intrând în topul preferințelor sale, Rilke și Bergson, ca într-un final, după multe lecturi și relecturi cu opinii pro și contra, să fie adăugat Arghezi. Cititul de filosofie și literatură (conform notițelor de jurnal, cărțile filosofilor sunt un fel de fundal la care se mai adaugă „digresiunile” literare) și critica făcută fiecărei cărți, demonstrează că lectura este mai mult decât o pasiune, este cea care-l „antrenează” zilnic.

Mai departe, dacă trecem în revistă pe lângă perioada copilăriei și perioada studiilor putem observa că viața autorului a continuat să se intersecteze în mod constant cu mediul german, mai ales în condițiile în care familia lui s-a mutat la Cernăuți în anul 1918. Momentul Cernăuți devine unul emblematic pentru viața lui Chelariu nu numai pentru că aici a urmat liceul „Aron Pumnul” între anii 1919-1926 și Facultatea de Litere între anii 1926-1930, sau pentru că aici și-a început cariera de profesor, ci pentru că aici s-a format. Astfel, am putea spune că Cernăuțiul devine personajul principal al vieții lui Chelariu, așa cum l-a găsit el în anul 1918, cu toate metehnele post-habsburgice și cu toate manifestările actuale ale noii dominații românești, dar și cu acel „complex al provinciei” provenit dintr-un eșec al integrării în noua patrie-mamă. Tabloul general al Cernăuțiului, luat prin surprindere de anul 1918, era constituit din detaliile unei administrații germane, dar și din detaliile unei capitale multietnice, Bucovina având pe atunci 12 grupuri etnice și 10 confesiuni, deoarece s-a vrut a fi un stat cultural german și nu unul național german (Corbea 23).

Un exemplu concret al acestei influențe este Universitatea înființată în 1875, instituție care la început a funcționat cu trei facultăți (Teologie, Drept și Filozofie) și cu predare în limba germană (Chiachir 66) și care a favorizat organizarea-i, după sistemul german, în societăți academice, fiecare etnie formându-și propria societate. Această Universitate a fost

preluată de noua administrație de după anul 1918, menținându-și, totuși, organizarea în societăți academice, fapt care demonstrează că multe din obiceiurile nemțești au rămas inoculate în Bucovina fără pretenția de a fi considerate influențe, ci cu impresia că acestea sunt native. De pildă, societatea *Junimea* înființată la 7 decembrie 1878 s-a menținut până în anul 1938 cu activități culturale intense și cu redactarea revistei „Junimea literară” (apărută în anul 1904 sub conducerea lui Ion I. Nistor și Gh. Tofan).

În acest context, și-a început studiile Traian Chelariu care s-a făcut remarcant în grupul *Junimii*, dar și a *Mișcării Iconar*. Student la Facultatea de Litere, colaborator constant al revistelor culturale din Cernăuți, mai târziu redactor șef la ziarul „Glasul Bucovinei”, membru practicant al organizațiilor culturale, dar și apropiatul ministrului Ion I. Nistor care era promotorul activităților culturale, Chelariu a reușit să își formeze un nume pe scena literară românească din Bucovina. Primul său volum de versuri, *Exod*, a fost publicat în anul 1934 și a reprezentat startul unui început promițător de publicații care a fost continuat până în anul 1939 cu încă un volum de poezii (*Aur vechi* – 1936), șase plachete de versuri și două volume de aforisme. Oricum, anii de facultate sunt niște ani cheie pentru Chelariu, deoarece în acest timp se remarcă în fața unor oameni importanți ai momentului, cum ar fi Traian Brăileanu, C. Narly, sau Ion I. Nistor. Acest fapt îl propulsează spre studii de doctorat (cu o teză în domeniul filosofiei, la prof. Al. Ieșean) bazate pe activitate de cercetare în străinătate (Paris și Roma – trei ani de zile) și în România (un an de zile).

Perioada 1939-1944 surprinde o ruptură în existența lui Chelariu deoarece acesta este nevoit să se refugieze împreună cu familia sa la București (în 1940 Nordul Bucovinei a fost cedat Uniunii Sovietice), suportând atât durerea pierderii locului original, cât și neajunsurile provocate de refugiu și război. În tot acest timp, scriitorul a fost asistent la catedra de psihologie de la Universitatea din București, din cadrul Facultății de Filosofie și Litere, colaborator al revistelor literare („Gândirea”, „Revista Fundațiilor Regale”) și redactor șef al suplimentului „Universul literar” (1943-1944) unde semnează rubricile „Note germane” și „Carnet literar”. Cei cinci ani reprezintă un timp al transformărilor care anunță deja un nou început sub semnul greutăților financiare și sociale.

Promisiunile neîmplinite ale editării unui volum de poezii la Fundația Revistei Regale, reîncadrarea lui ca asistent universitar în cadrul Facultății de Științe București (între anii 1944-1949), scoaterea lui din învățământul universitar și angajarea în sistemul de învățământ secundar (1949-1952), imposibilitatea de a mai publica (ultimul volum apărând în anul 1943 - *Balade și strofe răzlețe*) și în final situația de a nu avea serviciu, toate acestea trasează involuția profesională a scriitorului. Pe motiv că a fost legionar sau hitlerist, Traian Chelariu rămâne timp de doi ani fără serviciu stabil, ca în anul 1954 să fie angajat la Întreprinderea Ecarisaj. Din moment ce activitatea sa profesională înregistrează acest regres din cauza unor pretexte evocate de către reprezentanții partidului comunist, nici activitatea lui ca scriitor nu se prezintă mai bine. Lăsat să se zbată pentru a primi un loc în Uniunea Scriitorilor Români de unde a fost dat afară (trimis de „la Ana la Caiafa”, ba să publice într-o revistă pentru a putea fi reîncadrat în Uniune, ba că nu poate fi colaborator al unui cotidian dacă nu este membru al Uniunii Scriitorilor), cu o cantitate impresionantă de poezii/piese de teatru/proze în laboratorul său de creație și cu o activitate clandestină (scrie pentru alții) în aria literară și științifică prin scrierea de articole, compunerea de texte pentru piese muzicale, conceperea unui manual de limbă română, sau colaborarea pentru diferite dicționare, Traian Chelariu devine un scriitor intrat sub anonim și totuși activ.

Mai departe, existența autorului înregistrează o evoluție, deoarece în anul 1957 Chelariu este reîncadrat în învățământul preuniversitar (e drept că pentru început, ca profesor de matematică și franceză), iar mult mai târziu, în anul 1964, primește un post la Institutul de Pedagogie din Suceava ca profesor de pedagogie și psihologie.

Dacă traiectoria biografică a lui Chelariu lasă să se întrevadă interferența dintre mediul german și viața autorului, operele acestuia reflectă pe cât posibil această interferență. Concret vorbind, poeziile sale sunt inspirate din versurile lui Rilke, aforismele sale au ca laitmotiv afirmațiile lui Nietzsche, iar articolele sale vizează de multe ori literatura germană.

Despre poeziile sale din volumele de început, *Exod* și *Aur vechi*, însuși autorul recunoaște că acestea nu sunt pe departe atât de bune precum le vedea atunci („eram prea încrezut”, mărturisește autorul), deoarece poeziile conțineau „prea mult ermetism”, „sufereau de sentimentalism lacrimogen și de influențele modei (Rilke și «Gândirea» în primul rînd)” sau că „bucățile hermetice frizează pur și simplu prostia”(Chelariu, *Strada Lebedei nr. 8* 308). Prin această autocritică retrospectivă ne putem da seama că poeziile nu aveau decât inocența specifică debutului și influența specifică orizontului de interes al momentului. De exemplu, conform conceptului de Weltinnenraum¹, care aparține modelului său german, în poezia *Noi suntem* autorul se contopește cu natura, indicând spargerea hotarului dintre lumea interioară și cea exterioară: „*Noi suntem numai suc și săruri care sporesc/ tezaurul ascuns în fibre vegetale,-/ copacul gustă lut și fagure ceresc/ prin proaspăta cădere a ploilor vernale// Lăuntricele culmi prin ramuri mii erup/ mireasmă și pojar de strugurie ceară, -/ le duce ca un cerb nebiruitul trup/ pristolului de sus în fiecare seară*” (*Aur vechi* 34). Un alt exemplu concret este cel al poeziilor din volumul *Exod* care sunt scrise fără nicio restricție formală (vers alb, strofe inegale), cu aceeași bogăție lexicală, preluând atmosfera specifică lui Rilke. Astfel, poetul evocă toamna, momentul prielnic de a ieși din uzul zilnic pentru meditație („E o reculegere celestă să ascuți liniștea/ noptilor octombriene.” – *Octombrie*), pentru a transmite nostalgia efemerității vieții de aici („Cu toată bogăția lor, toamnele au izbucniri patetice/ în simfonia clară a culorilor/ Niciodată nu simțim mai concret cât de scurte sunt/ anotimpurile visului.” - *Septembrie*), dar și pentru a-și exprima spiritul elegiac (*Exod* 54).

Proză în amintirea poetului mort este un text scris într-un moment de nostalgie, care se adresează prietenului pierdut: „Prietene dus de curând, iezer curat/ prăbușit în propria taină, - / zăbovire-n zori ce-au venit și-au trecut, -/ iată stâncile 'n cari toată nădejdea ne-am pus,/ adâncite-n inimi ca 'n amintire...”. Poezia scrisă în versuri libere este destinată „Frizelor”, după cum menționează autorul în jurnalul său, în data de 30 mai 1935, comparând aceste versuri cu „Dansul vieții”, tabloul lui Edvard Munch (*Zilele și umbra mea* 2: 395). Aici caracteristicile textului modernist stau sub influența ermetismului și a elitismului: „ninge atom pe atom, zare și dalbe crăciunuri, -/ clare 'n eden mineral dorm policromele ape; -/ când așa e cristalul, așa/ rămas-au strofele tale”.

Pe lângă Rilke, ca poet care îl inspiră, autorul se raportează la Nietzsche ca filosof care îi deschide o altă perspectivă asupra vieții. În volumul său de aforisme, *În căutarea Atlantidei*, Traian Chelariu preia dictonul „Amor fati” (regăsit mai ales în filosofia lui Nietzsche, și mai apoi într-un fel sau altul în filosofia lui Bergson²) care nu îndeamnă omul la o resemnare cuminte, ci îl îndrumă spre un progres prin acceptarea drumului: „Un singur mod de înfruntare a destinului: primirea lui cu o conștiință curată. Aceasta este singura posibilitate de a rămâne liber, căci libertatea rezidă în biruirea destinului prin dragoste de destin. *Amor fati*” (*În căutarea Atlantidei* 174), este cel care sistematizează gândirea filosofică a lui Chelariu, poziționarea sa în raport cu viața. Explicite vorbind, Chelariu consideră că tot ce i se întâmplă omului face parte dintr-un plan pe care și-așa nu are posibilitatea să îl schimbe, singura posibilitate fiind cea a acceptării situațiilor și a transformării lor în căi favorabile: „Desperările sunt, pentru omul creator, tot așa de necesare ca și elanurile. Numai că ele conving că marile realizări sunt lucruri și daruri ale destinului, și numai ele îl conving că orice adevărată culme trebuie urcată cu fruntea aplecată, iar uneori chiar în genunchi” (*În căutarea Atlantidei* 33). E mai degrabă aici, o viziune care sparge limitele unei acceptări oarbe a tot ceea ce i se dă omului, cum este și o negare a împotrivirii revoltate contra unei

forțe mult mai mare decât ființa. Viziunea scriitorului propune în mod clar o conștientizare a destinației și o înfruntare a acesteia tocmai prin acceptarea ei: „Ce e destin? E ceea ce te supune chiar dacă nu îți te supui și este legea supremă căreia îți te supui chiar dacă ai avea posibilitatea să scapi de nedorita-ți încheștare. Cei ce se supun destinului prin nesupunerea lor sunt orbi. Cei ce-l acceptă chiar dacă ar avea posibilitatea să își se eschiveze sunt văzători” (*În căutarea Atlantidei* 31).

Chiar dacă rubrica *Note germane*, din publicația „Universul literar”, este creată numai pe baza unor informații noi din domeniul literar al Germaniei sau pe baza unor prezentări de carte/autori nu în mod deosebit actuali, ci în mod deosebit recunoscuți și chiar dacă aceasta este scrisă în stilul unui reportaj care prezintă evenimentele/informațiile fără nicio implicare personală, ea reflectă ipostaza de germanist a lui Chelariu, evidențiindu-i acestuia și cunoștințele de limbă germană, dar și cunoștințele din literatura germană. De exemplu, în numărul din 10 februarie 1943, Traian Chelariu prezintă la rubrica sa, o revistă literară, „Europaisch Literatur”, din spațiul nemțesc. Scris ca o dare de seamă cu atenția cuvenită asupra cuprinsului, cu accentuările necesare pe autorii mai importanți, dar cu dorința identificării unor nume românești, articolul poartă o notă de obiectivitate dată de scopul său informativ: „...la partea intitulată Theater der Nationen sunt înregistrate următoarele: «Puternica influență a lui Schiller asupra scenelor europene, influență care se întinde, pe deasupra orizontului artei, până departe în viața politic-etnică, a fost demonstrată, nu de mult pentru sud-estul european printr-o expoziție a Teatrului Național românesc – de sub direcția d-lui Liviu Rebreanu»” („Note germane – *Europaisch Literatur*” 3)

Ei bine, exemplele precizate nu sunt decât câteva frânturi dintr-un câmp mai larg care compun imaginea lui Traian Chelariu ca germanist. Cu siguranță, dacă privești din perspectiva unei precomprehensiuni care te îndrumă spre lectura punctelor comune dintre cultura germană și scrierile sale, atunci concluzionezi că în subsidiarul său, scriitorul a fost influențat de un anumit curent german, fapt demonstrat de altfel și de biografia sa. Că e vorba despre o scriere care preferă o anumită temă, un anumit stil, sau despre preluarea unor viziuni despre lume, ori de explicarea și analiza unor opere germane, cultura și literatura germană a rămas o recurență atât pentru omul Chelariu, cât și pentru scriitorul Chelariu.

Note finale

¹Conform lui Dan Flota, *Weltinnenraum* (trad. spațiul interior) este conceptul cheie al frazei rilkeene târziu, care denumește acel spațiu interior al lumii (12).

²F. Nietzsche mărturisește : „*amor fati* constituie natura mea cea mai lăuntrică” (119), iar Henri Bergson, în cartea sa *Cele două surse ale moralei și religiei*, explică faptul că religia te ajută să ai acea *bucurie de a trăi*, deoarece te conduce mai departe de unde te-ar fi putut conduce inteligența (330).

BIBLIOGRAPHY

- Bergson, Henri. *Cele două surse ale moralei și religiei*. Institutului European, Iași, 1998.
- Chelariu, Traian. „Caietul nr. 614”. *Manuscrise*. Fondul Bucovina, Biblioteca Județeană Suceava „I. G. Sbiera”.
- . „Note germane – *Europaisch Literatur*”. *Universul literar*. 10 februarie 1943.
- . *Aur vechi*. Colecția Revistei „Junimea literară”, Cernăuți, 1936.
- . *În căutarea Atlantidei*. Dacia, Cluj-Napoca, 1989.
- . *Strada Lebedei nr. 8*. Paideia, București, 2002.
- . *Zilele și umbra mea, vol. I*. Ideea Europeană, București, 2007.
- . *Zilele și umbra mea, vol. II*. Ideea Europeană, București, 2010.
- . *Exod*. Iconar, Cernăuți, 1933.
- Ciachir, Nicolae. *Din istoria Bucovinei*. Oscar Print, București, 1999.

Corbea, Andrei. *Paul Celan și „meridianul” său*. Polirom, Iași, 1998.

Diaconu, Mircea A. „Traian Chelariu sau o viață trăită eroic”. *Zilele și umbra mea*,. Ideea Europeană, București, 2007.

Flota, Dan. „Prefață”. *Opera poetică a lui Rainer Maria Rilke*, Paralela 45, 2011.

Nietzsche, Friederich. *Ecce homo*. Dacia, Cluj Napoca, 1994.

Purici, Ștefan și Marian Olaru. „Bucovina istorică – între exigențele sintezei naționale și regionalism”. *Analele Bucovinei*. vol. V, nr. 2, București, 1998.